

LAUSUNTO

Helsinki 22.5.2026

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

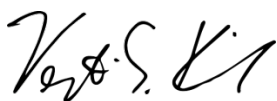
Viite: VN/12247/2026

Asia: Työ- ja elinkeinoministeriön virkapuheenvuoron valmistelu

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on yli 240 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä yli 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: erityisasiantuntija Tatu Raitis, tatu.raitis@soste.fi, p. 040 128 9048

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

SOSTEn lausunto

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry kiittää mahdollisuudesta osallistua työ- ja elinkeinoministeriön virkapuheenvuoron valmisteluun.

SOSTE pitää tärkeänä, että tulevan hallituskauden työvoima-, elinkeino- ja kasvupolitiikassa tunnustetaan työllisyyden, osaamisen, työkyvyn ja hyvinvoinnin välinen keskinäisriippuvuus. Työllisyyden ja työn tuottavuuden kasvu edellyttää palvelujärjestelmää, joka kykenee vahvistamaan työvoiman kohtaantoa sekä osaamista, työkykyä ja tosiasiallisia mahdollisuuksia kiinnittyä työmarkkinoille.

SOSTEn huomiot kohdistuvat erityisesti:

- aikuisopiskelun ja osaamisen kehittämisen edellytyksiin.
- työllisyysalueiden rakenteeseen ja rahoitusmalliin.
- vähittäisen työllistymisen kannustinloukkujen purkamiseen.
- työllisyysalueiden ja hyvinvointialueiden yhteistyön kohentamiseen vaikeasti työllistyvien palveluissa.

Mikä on mielestänne TEMin strategian päätavoitteisiin liittyvä keskeinen haaste tai ongelma, joka tulisi ratkaista seuraavalla hallituskaudella? Mikä on ratkaisuehdotuksenne?

Elinkeinoelämä uudistuu ja alueiden elinvoima vahvistuu

1. Ongelma / haaste

Aikuisopiskelun ja osaamisen kehittämisen vaikeuttaminen

Petteri Orpon hallitus on tehnyt useita aikuisten ammatillista kehittymistä vaikeuttavia päätöksiä. Näistä keskeisin on aikuiskoulutustuen lakkauttaminen. Toisaalta viranomaiskäytännöt ja tulkinnat opintojen päätoimisuudesta tekevät omaehtoisesta opiskelusta työttömyysetuudella käytännössä hyvin vaikeaa. Valittu suunta on monesta näkökulmasta ongelmallinen.

Tekoälyn nopeuttama teknologinen murros tuhoaa ja luo uusia ammatteja kiihtyvällä ja vaikeasti ennakoitavalla tavalla jo lähitulevaisuudessa. Samalla väestön ikääntyminen ja eläköityminen synnyttävät työvoimapulan saarekkeita työmarkkinoille, jotka kokonaisuutena vetävät heikosti. Lisäksi Suomessa on OECD-vertailussa poikkeuksellisen korkea tutkintokoulutusten keskeytysaste. Suomessa on siis paljon kesken jääneitä tutkintoja, joiden loppuun saattamisella työtä vailla oleva henkilö voisi usein parantaa työmarkkina-asemaansa suhteellisen nopeasti.

Koska työttömän työnhakijan työnhakuaktiivisuutta valvotaan jo hyvin yksityiskohtaisesti esimerkiksi työnhakuvelvoitteella, on kyseenalaista, miksi työnhakuvelvoitteensa täyttävän työttömän opiskelua tulisi rajoittaa nykyisessä määrin.

1. Ratkaisut ongelmaan / haasteeseen

SOSTE pitää perusteltuna aikuiskoulutustuen palauttamista ainakin ensimmäisen tutkinnon suorittamisen osalta. Lisäksi SOSTE esittää, että opiskelua työttömyysetuudella helpotettaisiin vähintään tutkinnon loppuun saattamiseksi kohtuullisessa ajassa. Myös tulkintaa opintojen päätoimisuudesta tulisi väljentää merkittävästi.

2. Ongelma / haaste

Työllisyysalueiden määrä, rakenne ja elinvoima

Työllisyyspalveluiden järjestämisvastuu siirrettiin 45 työllisyysalueelle vuoden 2025 alussa. Työllisyysalueille annettiin verrattain laaja autonomia siinä, miten ne tuottavat lakisääteiset palvelut ja mitä ei-lakisääteisiä palveluja ne tarjoavat. Tällainen autonomia tekee rahoitusmallin kannustinten onnistuneesta suunnittelusta sekä muodostettujen työllisyysalueiden demografisesta elinvoimaisuudesta erityisen tärkeitä. Rahoitusmalliin otetaan tarkemmin kantaa jäljempänä.

Osa muodostetuista työllisyysalueista eivät noudata työssäkäyntialueita. Joukossa on useita työllisyysalueita, jotka eivät sisällä työvoimaa tyypillisesti tehokkaimmin imevää keskustaajamaa. Eräät tällaisista keskustaajamattomista työllisyysalueista toimii lisäksi kahdella eri hyvinvointialueella.

Näin syntyy tilanteita, joissa vaikeasti työllistyvät väestöryhmät painottuvat joillekin työllisyysalueille ja paremmassa työmarkkina-asemassa olevat toisille. Työllisyyspalvelujen tarve korostuu alueilla, joilla työllistyminen avoimille työmarkkinoille on vaikeinta. Toimiminen kahden hyvinvointialueen alueella puolestaan vaikeuttaa työllistymisen monialaisen edistämisen eli TYM-lain mukaisten palvelujen yhteensovittamista.

Nykyinen työllisyysalueiden määrä ja rakenne voivat siten vahvistaa alueellista eriarvoistumista ja heikentää vaikeasti työllistyvien ryhmien asemaa. Tämä koskee erityisesti kuntouttavia palveluja tarvitsevia työllisyyspalvelujen asiakkaita. Työllisyysalueiden määrä ja rakenne voivat syventää myös työvoimapolitiikan maantieteellistä kohtaanto-ongelmaa.

2. Ratkaisut ongelmaan / haasteeseen

SOSTE esittää ongelman ratkaisemista ohjaamalla työllisyysalueita yhdistymään kannustimien avulla siten, että kaikilla työllisyysalueilla olisi työvoimaa imevä keskustaajama ja että kaikki työllisyysalueet sijaitsisivat yhden hyvinvointialueen sisällä.

Yksinkertaisimmillaan tällainen kannustin voisi olla työttömyysetuuksien rahoitusosuuden eli niin sanottujen sakkomaksujen kohdennettu jäädytys tietyksi ajaksi yhdistyville työllisyysalueille.

Työllisyys kasvaa ja osaavan työvoiman saatavuus paranee

1. Ongelma / haaste

Työllisyysalueiden rahoitusmalli ja työttömyyskierteen katkaiseminen

SOSTEn toteuttaman Sosiaalibarometrin mukaan 96 prosenttia työllisyysalueiden johtotehtävissä toimivista kannattaa työllisyysalueiden rahoitusmallin muuttamista. Nykyisessä rahoitusmallissa on ainakin kaksi perustavanlaatuaista ongelmaa.

Ensinnäkin malli ei ota riittävästi huomioon kansantalouden suhdanteista luonnetta. Työttömyystukien rahoitusvastuu painottuu jyrkästi kunnille jo 100 työttömyyspäivän jälkeen, mikä on matalasuhdanteen ja korkean työttömyyden oloissa verrattain lyhyt työttömyysjakso. Lakisääteisten työvoimapalvelujen asiakaskohtainen kustannuspaine palvelun järjestäjälle kasvaa jyrkästi juuri silloin, kun asiakkaita on eniten ja avoimia työpaikkoja vähiten. Kääntäen rahoitusmalli tuskin osoittautuisi toimivaksi myöskään korkeasuhdanteen ja matalan työttömyyden oloissa.

Toiseksi rahoitusvastuun kasvu ei katkea silloinkaan, kun asiakas on ohjattu työllisyyttä edistäviin palveluihin, kuten työkokeiluun, palkkatuetuun työhön tai kuntouttavaan työtoimintaan. Lisäksi helpoiten työllistyville asiakkaille maksetaan tavallisesti hieman muita tukimuotoja kalliimpaa ansiopäivärahaa. Samaan aikaan työllisyysalueille on annettu laaja autonomia siinä, miten ne täyttävät lakisääteiset tehtävänsä ja mitä ei-lakisääteisiä palveluja ne tarjoavat.

Tällainen rahoitusmalli ei kannusta optimaalisella tavalla kehittämään työllisyyttä edistäviä palveluja vaikeammin työllistyville ryhmille, kuten nuorille, pitkäaikaistyöttömille ja osatyökykyisille. Juuri nämä ryhmät muodostavat keskeisen osan niin sanotusta työttömyyden kovasta ytimeistä. Näissä ryhmissä on paljon ihmisiä, jotka tarvitsevat vähittäisiä etenemismalleja kohti avoimia työmarkkinoita, eli välityömarkkinoita.

Näiden ryhmien osaamisen ja työelämätaitojen kehittäminen ratkaisee merkittävien osin sen, miltä Suomen työvoimareservi näyttää määrällisesti ja laadullisesti silloin, kun suhdanne kääntyy nousuun ja avoimet työmarkkinat alkavat jälleen vetää. Nykyinen rahoitusmalli todennäköisesti vahvistaa matalasuhdanteen hystereesivaikutusta. Hystereesillä tarkoitetaan prosessia, jossa suhdannetyöttömyys muuttuu asteittain rakenteelliseksi, pitkän aikavälin sitkeäksi työttömyydeksi.

1. Ratkaisut ongelmaan / haasteeseen

Akuuttiin rahoitusvajeeseen vastaamiseksi SOSTE esittää kuntien rahoitusosuuksien kasvun eli niin sanottujen sakkomaksujen jäädyttämistä. Jäädytys antaisi aikaa rahoitusmallin kannustinten uudelleensuunnitteluun realistisemmista lähtökohdista.

Ottaen huomioon geo- ja kauppapoliittisten jännitteiden luomat epävarmuudet vientikysynnän kehitykselle, sekä kireän raha- ja finanssipolitiikan vaikutukset kotimarkkinakysynnälle, ei ensi vaalikauden työllisyyspolitiikkaa kannata laskea talouskasvun tarjoaman vetoavun varaan. Varoivaisuuden periaatetta noudattaen on oletettava, että keskipitkällä aikavälillä, noin viiden vuoden tarkastelussa, Suomi tulee jatkamaan tuottavuuskehitystä hitaamman talouskasvun ja korkean työttömyyden uralla. Samaan aikaan eläköityminen synnyttää työvoimapulan saarekkeitä, kun taas tekoäly luo ja tuhoaa työpaikkoja vaikeasti ennakoitavalla tavalla. Tällaisessa tilanteessa työllisyyspalvelujen ydintehtävä siirtyy tosiasiallisesti yhä kauemmas perinteisestä työnvälityksestä.

Trendinomaisesti korkean työttömyyden ja saarekemaisen työvoimapulan oloissa rahoitusmallin on kannustettava työllisyysalueita ratkaisemaan kolmea ydinongelmaa: ammatillista ja maantieteellistä kohtaantoa, työttömyysjaksojen pitkittymisen aiheuttamaa stigmatisoitumisen kierrettä sekä tosiasiallisesti työkyvyttömiä nopeaa ohjaamista kuntouttaviin hyvinvointipalveluihin ja työtoimintaan. Työllisyysalueet voivat vain rajallisesti ja välillisesti vaikuttaa avoimille työmarkkinoille työllistymiseen, mutta työttömyyden pitkittymisen katkaisemiseen niillä on käytössään monipuolisempi keinovalikoima.

Uuden rahoitusmallin kannustimet tulisi rakentaa siten, että ne ehkäisevät asiakkuuksien pitkittymistä työmarkkina-asemasta riippumatta. Kuntien rahoitusosuuden kasvun tulisi jatkossa katketa myös silloin, kun asiakas ohjataan Kelan tai hyvinvointialueiden kuntouttaviin palveluihin tai kuntouttavaan työtoimintaan. Niin ikään esimerkiksi palkkatukityöllistämisen, työkokeilun ja työttömyysetuudella tapahtuvan opiskelun tulisi katkaista rahoitusosuuden kasvu.

Erityisesti palkkatuetun työn rooli tulisi nähdä uudella tavalla ja sen edellytyksiä tulisi vahvistaa. Korkean nuoriso- ja pitkäaikaistyöttömyyden oloissa palkkatuen kielteiset markkinahäiriövaikutukset ovat todennäköisesti marginaalisia verrattuna sen mahdollisiin myönteisiin vaikutuksiin työttömyyskierteen katkaisussa sekä työelämään ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen kiinnittymisessä. SOSTE esittää, että palkkatukijärjestelmään rakennettaisiin vakaa rahoitusmalli parhaita eurooppalaisia esimerkkejä soveltaen. Useita eurooppalaisia malleja yhdistää järjestöjen ja säätiöiden työllistämispotentiaalin laaja hyödyntäminen.

2. Ongelma / haaste

Vähittäisen työllistymisen kannustinloukut

Petteri Orpon hallitus lakkautti suojaosan työttömyysetuuksista ja yleisestä asumistuesta. Mahdollisuus ansaita 300 euroa kuukaudessa ilman etuusseuraamuksia oli tärkeä vähittäisen työllistymisen väylä ja työkyvyn ylläpidon tapa erityisesti pitkäaikaistyöttömille. Pienimuotoinen ansiotoiminta ei nykyiselläänkään ole täysin mahdotonta, mutta suojaosaratkaisu oli soviteltuun työttömyysetuuteen verrattuna hallinnollisesti huomattavasti notkeampi ratkaisu.

SOSTE pitää vähittäisen työllistymisen kannustinloukkujen lisäämistä monella tavalla ongelmallisena. Erityisen vakava vaikutus liittyy pitkittyneesti työtä vailla olleen henkilön työmarkkinastigmatisoitumisen syvenemiseen. Henkilö, jolla on esittää vähäistäkin työhistoriaa lähimenneisyydestä, on työnantajien silmissä usein merkittävästi houkuttelevampi vaihtoehto kuin täysin työhistoriaa vailla ollut henkilö.

2. Ratkaisut ongelmaan / haasteeseen

SOSTE kannattaa työttömyysetuuden ja yleisen asumistuen suojaosan lakkautuksen perumista. Lisäksi suojaosan korottamista esimerkiksi 450 euroon kuukaudessa olisi perusteltua harkita vakavasti.

3. Ongelma / haaste

Työllisyysalueiden ja hyvinvointialueiden yhteistyö vaikeasti työllistyvien työkyvyn kohentamiseksi

SOSTEn toteuttaman Sosiaalibarometrin mukaan 75 prosenttia kyselyyn vastanneista työllisyysalueiden päälliköistä arvioi, että jotkin asiakasryhmät jäävät liian vähäisten palvelujen varaan tai kokonaan ilman tarvitsemiaan palveluja. Vastauksissa nousivat esiin erityisesti pitkäaikaistyöttömät sekä asiakkaat, joiden työllistyminen edellyttää työvoima-, sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalvelujen yhteensovittamista.

Kyselyn vastaajat ennakoivat, että pitkäaikaistyöttömien ja monialaista tukea tarvitsevien työnhakijoiden määrä työvoimapalveluissa lisääntyy helmikuussa voimaan tulleen toimeentulotuen uudistuksen seurauksena. Ongelmien syy paikantuu vastaajien mukaan pääasiassa hyvinvointialueiden vastaanottokykyyn. Pääsyvaikeuksia on ollut erityisesti terveystarkastuksiin, työkyvyn arviointiin, kuntoutukseen, kuntouttavaan työtoimintaan ja aktivointisuunnitelmien laatimiseen.

Nähtäväksi jää, millaisia käytännön vaikutuksia sosiaalihoitolain alla olleen kuntouttavan työtoiminnan lain kumoamisella on vaikeasti työllistyvien ryhmien työ- ja toimintakykyyn.

3. Ratkaisut ongelmaan / haasteeseen

Yhteistyön edellytyksiä voisi parantaa jo edellä kuvattu ratkaisu, jossa työllisyysalueet toimisivat vain yhden hyvinvointialueen alueella. Lisäksi SOSTE katsoo, että lainsäädäntöön

tulee kirjata työllisyysalueille vahvempi velvoite ohjata asiakas työ- ja toimintakykyä arvioivaan terveystarkastukseen heti tarpeen ilmetessä, mutta viimeistään kolmen kuukauden kuluttua työttömyyden alkamisesta.

SOSTE näkee parannettavaa erityisesti työllistymisen monialaisen edistämisen laissa eli TYM-laissa. Vuoden 2025 alusta asti voimassa olleen lain toimivuudesta käytännössä on jo saatu kenttäkokemusta. Nämä kokemukset tulee ottaa kriittisen tarkastelun perustaksi, ja lakiin on syytä tehdä tarvittavat muutokset niiden pohjalta. TYM-lain kehittämiseen tulisi asettaa monialainen työryhmä.

SOSTE suhtautuu toiveikkaasti uuteen järjestöille ja säätiöille korvamerkittyy työvoimapolitiittiseen tukeen. Lakimuutoksen myötä työllisyysalueiden tehtäviä laajennetaan siten, että ne voivat myöntää yhdistyksille ja säätiöille hankekohtaista rahoitusta pitkään työttömänä olleiden työttömien työnhaun ja työllistymisen edellytysten edistämiseen. Tällä hetkellä budjetoitu 13 miljoonaa euroa vuositasolla tulee todennäköisesti jäämään riittämättömäksi, mutta tuki voi myönteisten tulosten perusteella kasvaa tulevaisuudessa.

Lakiin voi kuitenkin sisältyä ristiriitoja työnhakijan oikeuksien ja velvollisuuksien välillä. SOSTE lausuu näistä erikseen kyseistä esitystä koskevassa lausuntopyyntönsä.